

ЕКОНОМІЧНІ ЧИННИКИ СТИМУЛЮВАННЯ ЗАЛУЧЕННЯ ЗАОЩАДЖЕНЬ НАСЕЛЕННЯ У БАНКІВСЬКУ СИСТЕМУ В УМОВАХ ДОЛАРИЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

Проаналізовано рівень доларизації економіки за різними методиками та визначено її негативний вплив на процес залучення заощаджень населення в банківську систему. Акцентовано увагу на чинниках стимулювання залучення заощаджень населення у банки. Проведено аналіз опитування клієнтів банків на предмет відношення до проблем доларизації в банківському секторі.

The analysis of survey customers of banks in terms of issues related to dollarization in the banking sector. The attention to stimulating factors attract savings in banks.

Постановка проблеми. У числі ключових проблем перехідних економік, які мають складний та суперечливий характер з точки впливу на економічні процеси, як правило, виділяють доларизацію. Як свідчить світовий досвід, спектр негативних наслідків доларизації є досить широким: від зміни попиту на гроші та ускладнення реалізації грошово-кредитної політики до витіснення національних грошей і втрати економічного суверенітету.

Вже не перший рік вітчизняна економіка продовжує “зеленіти” за рахунок роботи банків на зовнішніх ринках і підвищення попиту населення на валюту на готівковому ринку. Куплену валюту, населення та імпортери, вкладають у банки, які здійснюють кредитні операції в іноземній валюті, що призводить до збільшення доларизації економіки. Як результат, ступінь впливу НБУ на монетарну ситуацію в країні зменшується, появляються нові виклики, ризики і загрози.

Доларизація економіки України є основною причиною дисбалансу банківської системи і бізнесу. Зміна валютного курсу збільшує потенційний ризик для учасників ринку. Доларизація є гальмом для проведення ефективної монетарної політики, адже інструменти НБУ зорієнтовані на грошовий ринок у національній валюті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти доларизації розглянуті у працях Т. Ковальчука, С. Семенова, О. Береславської, С. Мойсєєва, Є. Берга, В.Стельмаха. У полі зору названих авторів різні аспекти цієї складної проблеми. Так, Т. Ковальчук розглядає доларизацію як засіб сучасного неоколоніалізму, О. Береславська зосереджує увагу на шляхах подолання доларизації, С. Семенов класифікує доларизацію на окремі види, Є. Берг і Є. Боренштейн досліджують переваги і недоліки повної доларизації; С. Мойсєєв пропонує до вивчення об’єкт, який називає “економікою доларизації”. Між тим проблема доларизації національної економіки є недостатньо дослідженою. Зокрема, подальшого дослідження потребує обґрунтування причин та наслідків доларизації у банківській системі та економіці України в цілому.

Формування цілей. Наслідки доларизації економіки України все відчутніше загрожують фінансовій безпеці банківської системи України, що особливо стало відчутно під час фінансової кризи. Особливо цей вплив став відчутний на ринках банківських кредитів та депозитів. Метою дослідження є виявлення впливу іноземного капіталу на рівень доларизації економіки та визначення економічних чинників стимулювання залучення заощаджень населення у банківську систему України.

Виклад основного матеріалу. Характерною особливістю української економіки, як і багатьох інших перехідних економік, є її суттєва доларизація. Доларизація – економічне явище, суть якого полягає у витісненні національної грошової одиниці стабільнішою іноземною валютою. Термін “доларизація” походить від назви грошової одиниці США – долара, проте на практиці слугує для визначення процесу заміщення національної (внутрішньої) валюти конвертованою валютою (не обов’язково долларом США).

В економічній теорії виділяють три види доларизації [1, с. 238].

1. Офіційна (повна) доларизація існує в країнах, в яких іноземна валюта слугує офіційною внутрішньою грошовою одиницею, і виникає в процесі розширення офіційної зони однієї з конвертованих валют.

Офіційно доларизовані країни найчастіше використовують як внутрішню грошову одиницю долар США (Панама – з 1904 р., Еквадор – з 2000 р., Сальвадор – з 1999 р., Пуерто-Ріко – з 1899 р., Маршалові о-ви – з 1944 р. та ін.). Крім долара США, за межами країни-емітента поширеним є також офіційне використання євро – в Андоррі, Чорногорії, Ватикані, Сан-Маріно, Монако та інших країнах. Валюта інших держав є офіційною внутрішньою грошовою одиницею, наприклад, у таких країнах як Північний Кіпр (турецька ліра) та Гренландія (датська крона), Кокосові острови, Тувалу, Науру (австралійський долар).

2. Напівофіційна доларизація існує в напівофіційно доларизованих країнах, де іноземна валюта використовується нарівні з національною валютою як рівноцінний і законний платіжний засіб: скажімо, у Таджикистані – російський і таджицький рублі, Гаїті – гаїтянський гурд і долар США, Ліберії – ліберійський долар і долар США, Багамах – багамський долар і долар США, Брунеї – брунейський долар і сингапурський долар. Навідміну від офіційно доларизованих країн, країни з бівалютними системами мають змогу проводити внутрішньою монетарною владою національну грошово-кредитну політику.

3. Неофіційна доларизація існує в країнах, де іноземна валюта не є легальним платіжним засобом, проте становить значну питому вагу в грошовій масі, що перебуває в обігу в цій країні. Внутрішня валюта використовується тут головним чином для здійснення офіційних угод і платежів (податки, збори тощо), у той час як долар чи інша іноземна валюта відіграє важливу роль у проведенні великих операцій і накопиченні заощаджень.

Розвиток неофіційної доларизації, зазвичай, є наслідком макроекономічної нестабільності в економіці і свідчить про недовіру до національної валюти, а також про те, що вона є слабкішою грошовою одиницею в порівнянні з експансивною іноземною валютою. Саме неофіційна доларизація набула значного поширення в економіці України. Тому гривня частково витісняється із внутрішнього ринку, а у виконанні функцій грошей (засіб обігу, платежу, заощадження, нагромадження) поряд з національною валютою бере участь іноземна – долар США і рідше, проте з тенденцією до зростання, – євро.

Дослідження динаміки розвитку процесів доларизації вітчизняної економіки засвідчило, що основними сучасними формами її прояву в Україні є [1, с. 238]:

- доларизація пасивів та активів фінансово-кредитних установ (фінансова доларизація);
- збереження іноземної готівки поза межами банківської системи (на руках у населення);
- відкриття валютних депозитів, а також придбання іноземних цінних паперів та інших видів негрошових активів за кордоном.

Зазначимо, що кількісно визначити рівень доларизації в країні за двома останніми формами прояву важко через її тіньовий характер. Фінансова доларизація спостерігається тоді, коли значна частина фінансових активів і пасивів деноміновані в іноземній валюті. В Україні вона виявляється головним чином у доларизації депозитів та кредитів. Для кількісного визначення фінансової доларизації використовують відповідні показники. Зокрема, за методикою Міжнародного валютного фонду рівень доларизації економіки визначають на основі відношення величини депозитів в іноземній валюті до грошової маси. Високодоларизованою вважають економіку країни, якщо значення цього показника перевищує 30 %.

Серед причин доларизації слід відмітити:

- вищу мінливість темпів інфляції порівняно з курсовою динамікою, що визначає менш стабільний рівень реальної доходності гривневих фінансових інструментів порівняно з доходом на фінансові активи, деноміновані в іноземній валюті;
- стабільніші процентні ставки за кредитами й депозитами в іноземній валюті, ніж у національній валюті (у т.ч., через нестабільну премію за ризик і широкий діапазон процентних ставок у національній валюті);
- прискорену лібералізацію валютного регулювання, що розширює можливості доступу до глибшого і розвиненого ринку позик в іноземній валюті та дозволяє розміщувати цінні папери на міжнародних ринках капіталу;
- такі характерні вади української економіки як недостатня глибина і ліквідність національного валютного ринку, низький рівень розвитку ринку фінансових інструментів і цінних паперів, деномінованих в національній валюті, високі ризики ліквідності і низький рівень довіри до національної валюти.

У доларизованій економіці, де одночасно іноземна й національна валюта виконують функції грошей, деформується дія каналів трансмісійного монетарного механізму, що суттєво підвищує невизначеність в монетарній сфері, посилює вплив монетарних шоків і ризики боргової кризи, а саме:

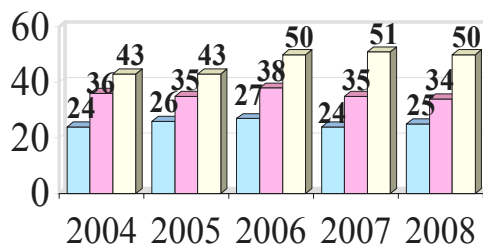
- обсяги і структура грошової маси стають вкрай чутливі до коливань обмінного курсу та детальної очікувань – зміни обмінного курсу автоматично впливають на вартість доларової складової грошової маси у виразі національної валюти;
- зростає чутливість валютного курсу до змін у грошовій пропозиції: непередбачені переливи між доларовою і гривневою частинами грошової маси під впливом девальваційних очікувань відбиваються у коливаннях попиту та пропозиції іноземної валюти на готівковому і безготівковому сегментах валютного ринку;
- ослаблюється дієвість процентної ставки як інструменту регулювання грошової пропозиції;
- зменшуються можливості здійснення антициклічної стимулюючої монетарної політики в частині проведення девальвації, яка стає особливо небажаною в умовах доларизованої економіки;
- утруднюється прогнозування наслідків застосування важелів монетарної політики і розриваються традиційні лінійні зв'язки між динамікою грошової маси та інфляції;
- суттєво зростає вразливість банківської системи, корпоративного сектора і держави до валютних ризиків.

На нашу думку, в умовах ринкової економіки, одним із головних факторів, що так чи інакше впливають на доларизацію є заощадження населення, які являються фактично власним капіталом конкретного індивіда (фізичної особи), що може бути вкладений (інвестований) у відповідності з попитом та пропозицією ринку, на вигідних умовах, з метою отримання прибутку у формі ренти. Отже, заощадженням населення притаманні основні функції капіталу: оперативна, захисна та регулятивна.

Найбільш загальним показником, що характеризує рівень доларизації в країні, є питома вага іноземної валюти в грошовій масі (М3). Як засвідчив розрахунок, за даними органів статистики [2], його значення та динаміка майже збігаються із значенням та динамікою змін попереднього показника (рис. 1).

В умовах економічної кризи питання доларизації економіки, зокрема відношення населення як до національної грошової одиниці так і до іноземної, до валютного обігу є особливо суттєвим, тому з метою вивчення даного питання нами було проведено опитування потенційних клієнтів банків.

%

Роки

Відношення грошової маси в іноземній валюті до всієї грошової маси

Відношення депозитів в іноземній валюті до всіх депозитів

Відношення кредитів в іноземній валюті до всіх кредитів

Рис. 1. – Динаміка рівня доларизації економіки України за різними методиками

Основним питанням, яке нас цікавило було визначення відношення довіри до стабільності валюти. За результатами проведеного дослідження слід відмітити, що в умовах економічної кризи найбільш стабільною валютою, опитуванні респонденти, вважають євро (73 %), інша (12 %), долар (11 %), гривня (4 %), рис. 2.

Валюта

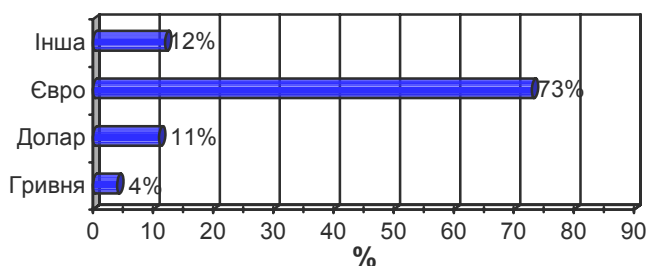

Рис. 2. Аналіз структури опитуваних щодо відношення стабільності валюти в умовах економічної кризи

Також для нас було цікаво з'ясувати, які ж все таки настрої щодо гривні поширені серед населення. І в результаті опитування дізналися, що (62 %) опитаних переконана, що національна грошова одиниця буде продовжувати знецінюватися, (24 %) вірять в те, що вона стабілізується, (9 %) вважають, що припинить своє існування, (5 %) – зміцниться (рис. 3).

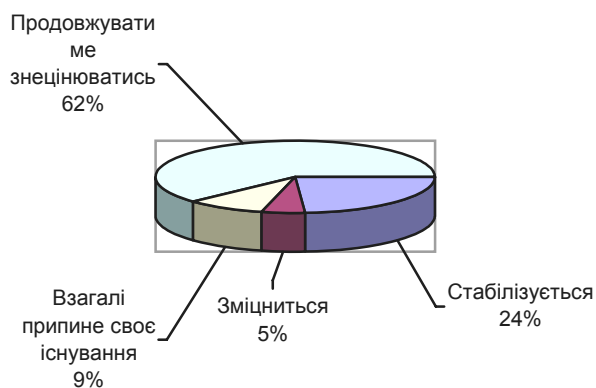

Рис. 3. Підсумки опитування щодо очікувань зміни стабільності гривні в найближчий час

Наступним напрямом нашого дослідження було дослідження, щодо заощаджень населення та валюти в якій вони їх зберігають: євро (66 %), долар (16 %), інша (10 %), і лише (8 %) опитаних за зберігання у гривні.

Розвиток неофіційної доларизації, зазвичай, є наслідком макроекономічної нестабільності в економіці і свідчить про недовіру до національної валюти, а також про те, що вона слабкіша грошова одиниця порівняно з експансивною іноземною валютою. Саме неофіційна доларизація набула значного поширення в економіці України. Тому гривня частково витісняється із внутрішнього ринку, а у виконанні функцій грошей (засіб обігу, платежу, заощадження, нагромадження) поряд з національною валютою бере участь іноземна – долар США і євро.

Найбільш негативним наслідком такої поведінки фізичних осіб, на нашу думку, є вилучення іноземної валюти з обігу і збереження на руках у населення. Негативний вплив цієї форми прояву доларизації проявляється у пасивності заощаджень, які не можуть бути інвестовані через фінансову систему на розвиток економіки країни.

У доларизованій економіці іноземна валюта бере участь у грошовому обігу і тим самим впливає на формування попиту на гроші. Причому попит на іноземну валюту мають як суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності, так і населення та суб'єкти господарювання, діяльність яких не пов'язана із зовнішніми зв'язками. Наслідком цього є підвищена чутливість суб'єктів економіки до динаміки валютного курсу та висока залежність внутрішнього грошового обігу від шоків зовнішнього ринку.

Валюта

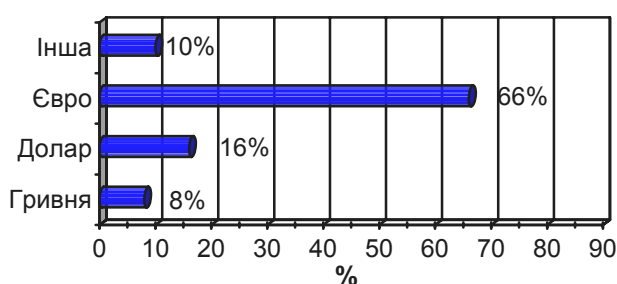

Рис. 4. Валюта, в якій найдоцільніше зберігати свої заощадження

Ще одним напрямом нашого дослідження було з'ясування відношення населення до валютного кредитування та готівкового обігу іноземної валюти в діяльності суб'єктів підприємництва. Як результат, ми отримали, 64 % – за те щоб розвивати валютне кредитування, а 36 % – проти; 69 % – позитивно відносяться до вільного готівкового обігу іноземної валюти в діяльності суб'єктів підприємництва, а 31 % – негативно (рис. 5).

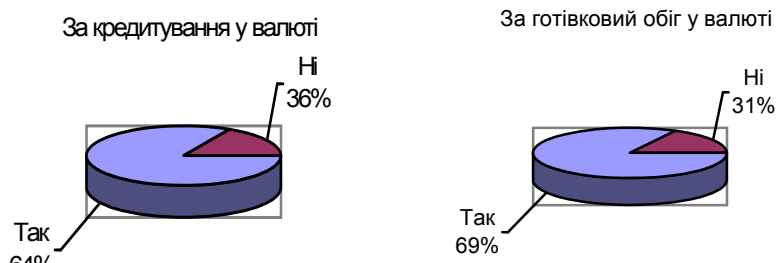

Рис. 5. Аналіз структури опитуваних щодо валютного кредитування та готівкового обігу іноземної валюти в діяльності суб'єктів підприємництва

Отримані результати говорять про те, що в нашій державі населення не довіряє національній валюті.

Висновки. Отже, вирішенню проблеми доларизації може в значній мірі сприяти системний підхід до регулювання грошово-банківської та бюджетної сфер України. При цьому важливими, з нашого погляду, є такі висновки і рекомендації:

- поступове переведення гривні у режим повної конвертованості, тобто вільного обміну на іноземні валюти. Потрібно домогтися такої ситуації, коли гривня стане валютою, яка необмежено і вільно обмінюється за поточними, капітальними та інвестиційними операціями. Однак, щоб перейти на вільну конвертованість, недостатньо скасування обмежень на обмінні та інші операції. Потрібно провести ефективні структурні реформи, які забезпечать економічне зростання та підвищення добробуту населення;

- посилення контролю за надходженнями податків до державного бюджету з ціллю ліквідації його дефіциту. Водночас, адміністративна заборона купівлі-продажу іноземної валюти населенням у банках не буде ефективною, вона може тільки спровокувати банківську паніку. Податок на купівлю валюти можна розглядати як джерело бюджетних надходжень, а не як серйозний бар'єр для доларизації економіки;

- стимулювання розвитку інвестицій у банківські метали (золото, срібло, платина, паладій).

Література

1. Семюельсон П.А., Нордгауз В.Д. Мікроекономіка: Підручник; пер. з англ. – К.: Основи, 1998. – 676 с.
2. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс] / <http://www.ukrstat.gov.ua>
3. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс] / <http://www.bank.gov.ua>

УДК 336

Н. Б. РЫСЕВА

Филиал Института коммерции и права, г. Тольятти, Российская Федерация

ОБЪЕКТИВНАЯ НЕОБХОДИМОСТЬ НАЛОГОВ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

Одной из главных задач в сфере реформирования налоговой системы является совершенствование налогового законодательства, обеспечение её стабильности, повышение её прозрачности и справедливости. Именно этому отведено основное внимание в данной статье.

One of the main objectives in reforming the tax system is the improvement of tax legislation, ensuring its stability, increasing its transparency and fairness. It is this set aside, the focus in this article.

Ключевые слова: налоги; налоговая нагрузка; мобилизация денежных средств; финансовые отношения; налоговые доходы в бюджет.

Постановка проблемы. В условиях рыночных отношений именно налоговая система государства оказывает существенное влияние на стабильность финансового положения хозяйствующих субъектов. Организация любой формы собственности, действуя в условиях сложной и динамичной налоговой системы, стремится к гармоничной увязке результатов своей деятельности с общегосударственными интересами. Стабильное финансовое положение организаций во многом определяется величиной налоговых обязательств, полнотой и своевременностью их уплаты государству. Выполнение всех требований налогового законодательства позволяет организации избежать материальных потерь по причине привлечения к налоговой, административной или уголовной ответственности.

Согласно п. 1. ст.23 НК РФ каждая организация – налогоплательщик обязана уплачивать законно установленные налоги, вести в установленном порядке учет своих доходов (расходов) объектов налогообложения. Это означает, что любая организация, находящаяся и осуществляющая свою деятельность на территории Российской Федерации, должна в полном объеме и своевременно исчислять и уплачивать в государственный бюджет и внебюджетные фонды налоги и приравненные к ним платежи.

Налоги как форма изъятия государством части дохода общества обусловлены рядом факторов: развитие общественного разделения населения на социальные группы; появление самостоятельных субъектов товарно-денежных отношений; возникновение государственного аппарата, способного защищать, охранять население от внутренних и внешних врагов.

Изложение основного материала. Рассматривая категорию «налог» с экономической точки зрения, выделить его из состава других государственных изъятий и установить его отличие от сборов, пошлин и платежей достаточно сложно. Поэтому при определении экономической природы налога важнейшим критерием являются его сущность и принадлежность к финансово-бюджетной системе общества. Данная экономическая категория выражает общественные отношения между людьми при кругообороте капитала, т.е. одну из сторон производственных отношений. Отсюда вытекает, что налоги находятся в тесной связи с движением стоимости ВВП и его главной части – НД, который в своем движении проходит четыре фазы: непосредственный процесс производства (создание стоимости); распределение – первичное и вторичное; обмен (купля и продажа); использование. Каждая фаза характеризуется особыми производственными отношениями, объективно обусловленными и имеющими специфическое общественное назначение – мобилизацию денежных средств в распоряжении государства.

Налоги, участвуя в мобилизации стоимости ВВП и НД для казны, возникают и функционируют не на всех фазах движения стоимости, а только на второй фазе – фазе распределения, точнее, перераспределения, а значит, они входят в систему производственных отношений, хотя и в ограниченных пределах. Процесс перераспределения стоимости ВВП и НД в денежной форме, т.е. мобилизация этой стоимости с помощью налоговых методов и использование через систему государственных расходов, представляет собой всю совокупность финансовых отношений. Налоговые отношения – наиболее конфликтная сфера финансовых отношений, где сталкиваются полярные интересы разных социальных групп.

В целях преодоления негативных последствий воздействия налогов на развитие экономики возникла объективная необходимость в анализе структуры и динамики налоговых доходов в бюджете страны.

Аккумулируя налоги в бюджетном фонде, государство финансирует важнейшие направления жизни и деятельности как общества в целом, так и отдельных индивидуумов: здравоохранение, образование, культура и искусство, государственное управление, инвестиционная деятельность в областях промышленности и сельского хозяйства и многое другое.